

Turbuly Éva

A kultúra szolgálatában A művelődés szolgálatában¹

Több soproni életútinterjú után, amelyek többsége a Soproni Szemlében jelent meg, s amelyek a visszajelzések alapján élénk visszhangot váltottak ki az olvasók körében, felmerült bennem, hogy továbblépve a régióban, szűkebb pátriám, Zala megye és pályakezdésem helyszíne, Zalaegerszeg néhány jeles személyiségét is szívesen kifaggatnám saját életéről, ezen keresztül pedig a 20. század általa megélt évtizedeiről. Elsőként

Németh Józsefre esett a választás, akit annak idején a szomszédvár, a múzeum igazgatójaként ismertem meg. Tanárként, megyei tisztviselőként, múzeum-igazgatóként, a megye 18. századi művelődés-történetének kutatójaként a kívülálló számára törésektől mentes, példaértékű pályáivet tud felmutatni. Címhez, ranghoz nem ragaszkodott, nyugdíjazása előtt két évvel maga kérte felmentését az igazgatói megbízás alól. A feladatok mégis megtalálták, nevéhez fűződik többek között a megyei múzeumi szervezet kiépítése, felfejlesztése, másokkal együtt a Göcseji Falumúzeum létrehozása, a Zalai Gyűjtemény elindítása. Előadásainak, írásainak értéke az egyszerre szakyszerű és élvezetes megfogalmazás, a választékos nyelvezet. Elsőként a családról, a meghatározó gyökerekről, az egyetemig vezető útról kérdezem.

Nyugat-dunántúli vagyok, a Vas megyei Nyőgéren születtem 1934. május 4-én. A falunak akkoriban 5-600 lakosa volt, ma feleannyian lakják. Hagyományos, zárt közösségben éltek, többségük néhány holdon gazdálkodott. A nagy tekintélyű plébános a szintiszta katolikus falu meghatározó, irányadó személyisége volt.

Munkára nevelő, tisztességes szegénységben élő paraszt családban nőttem fel. A névválasztás is hagyományos volt, a fiúkat István, János vagy József névre keresztelték. Öcsém halála után elhoztam otthonról azt a kevés papírost, ami megmaradt. Ezekből kikövetkeztethetően minden őszám megyebeli és paraszt ember volt. Anyai nagyanyám Megyehídról, az apai Peczőlből származott, ugyancsak erősen hagyományörző falusi közösségből. Apai dédapám béres volt, aki szívós munkával szerzett néhány hold földet, apám már nyolc holdon gazdálkodott. Édesanyám a szomszédos Bejcgertyánosról való, a két falu Sótornyval együtt egy plébániához, körjegyzőséghez tartozott. Ennek a házasságkötéshez is köze lehetett, hiszen anyám lánykorában a házunk előtt járt el a templomba. Itt jegyzem meg, Sótornyból egy híres levéltáros is származott, a Magyar Országos Levéltár egykori főigazgatója, a közelmúltban elhunyt Varga János, akit jól ismertem.

Az ősök mindkét ágon földműveléssel foglalkoztak, a távoli rokonságban apai ágon volt két pap. Különösebben nem

¹ Az interjú a 2008. december 10-én felvett beszélgetés alapján készült. Németh József rendelkezésemre bocsátotta Zsuppányiné Papp Katalin: Egy pedagógus életpályája, dr. Németh József munkássága című szakdolgozatát, Hét évtized szubjektív summája című rövid életrajzát, valamint megjelent munkáinak válogatott bibliográfiáját, amelyeket köszönettel felhasználtam munkám során.

tartottuk velük a kapcsolatot. 4-5 éves lehettem, amikor egyikük újmiséjére összegyűlt a nagycsalád. Anyám másod-unokatestvére, a talán maga által is ismert Fülöp Pista emelkedett ki a paraszti sorból, lett tanító, majd később a Zala Megyei Könyvtár igazgatója. Anyám egyik öccse lépett még ki csendőrként a hagyományos körből, ő a háború után kereskedőként dolgozott.

Szüleimnek sok testvére volt, de többen nem érték meg közülük a felnőttkort. Mi öcsémmel csak ketten voltunk testvérek. Mindkét nagyapám és két nagybátyám harcolt az I. világháborúban. Édesapám 1901-ben született, csak a háború végére érte el a hadköteles kort, így már nem hívták be. A II. világháború idején 1944 decemberében vitték el munkaszolgálatra, Komárom környékén ásattak velük lövészárkokat. Ahogy elindultak nyugat felé, Pannonhalma környékén sikerült megszökniük. Mesélte, egy szakaszon a két front közé került, a feje fölött röpültek a lövedékek. Végül nagypénteken ért haza. A háborúban négy nagybátyám vett részt. Egyik a Don-kanyarban veszett, ketten betegen tértek haza, a legfiatalabb francia fogságban pusztult.

A szülőket látogatva rendszeresen átutazunk Nyőgéren. Már az első alkalommal feltűnt, hogy a falu felé vezető út mentén mindkét irányban keresztfák hosszú sora áll. Búcsújáró hely volt?

Nem, zarándoklatra Celldömölkre és Vasvárra, 100 éve néha Máriacellbe jártak innen. A kereszteteket, amikből egyszer kilencet számoltam meg a két falu² közötti nem túl hosszú útszakaszon, a földjük végében állították az egykori tulajdonosok, többségükben az I. világháború túlélői. Talán az akkori nagytekintélyű plébános, Kovács Károly kezdeményezésére, aki 1924-ig vezette a plébániát. Korábban Nyőgér és Sótóny közt is több kereszt állt, egy részük már elpusztult.

A tehetséges falusi gyerekek számára évszázadokon keresztül a papi és a tanítói hivatás adott lehetőséget a paraszti sorból való kiemelkedésre. Jóska melyik úton indult el?

Azt, hogy tanulhattam, három jóemlékű papnak és a tanítónőmnek, Kremmer Juliannának köszönhetem. A papunk, dr. Lenarsich Imre esperes kivételes tehetségű ember volt. A mai Szlovéniában született, hét nyelven olvasott, fiatal korában elbeszélései jelentek meg. Nagyszerű fotósként képeivel országos és nemzetközi kiállításokon szerepelt, nyert díjakat. Somfai Ferenc káplánnal együtt a pártfogásukba vettek. Hétéves voltam, amikor a káplán néhányunkat megtanított ministrálni. Bevágtam a szöveget, az oltárt nem értem fel, egy nagyobb gyerek vitte át a misekönyvet a megfelelő oldalra. Tízévesen már latint tanultam. Dél előtt a (katolikus) elemi iskolába jártam, ebéd után egy órát a káplán úrral latinoztam, utána a könyvvel a kezemben mentem a mezőre teheneket őrizni és a nyelvtant bíflázni. Olyan alapokat szereztem, hogy a gimnázium első éveiben csak ismételnem kellett ebből a tárgyból. A két pap hívhatta fel rám az akkori püspöki titkár, egyben tanfelügyelő, a későbbi székesfehérvári püspök, dr. Szakos Gyula figyelmét, aki a szomszédos Sótónyban született. Egy alkalommal tanfelügyelői minőségében a mi iskolánkat is megvizsgálta. Érdeklődhetett, van-e olyan fickó, akivel lehet valamit kezdeni. A három pap alaposan kifaggatott, majd kérlelni kezdték édesapámat, engedjen tanulni. Sok kétely merült fel, hiszen a háború még nehezebbé tette a megélhetést. Emellett attól is félhettek a szüleim, hogy a nagy nehézségek árán kitanított gyerekek elszakad majd tőlük. Mégis, megadták számomra a továbblépés lehetőségét. A 4. elemi után gimnáziumba mehettem, annak ellenére, hogy erre általában az 5. osztály után volt csak lehetőség. Az, hogy a szombathelyi premontrai gimnáziumban tanulhatok tovább, a papi pálya felé mutatott, ez azonban nem volt ellenemre. Vallásosan neveltek, ministráltam, a másik kiemelkedési lehetőség, a tanítóság pedig nem tűnt járhatónak. Akkoriban ugyanis a tanítónak kántori teendőket is el kellett látnia, nekem pedig minimális zenei érzékem sem volt.

Közben zajlott a háború, az ország hadszíntérré vált. Hogyan élték meg a háború végét, a front átvonulását?

Viszonylag zökkenőmentesen. Kisebb harcok csak Bejcgertyános határában voltak. Én 1944 szeptemberében kezdtem a gimnáziumot, albérletben lakó kosztos diákként. A tanévnek azonban hamarosan, október közepén vége szakadt. Édesapám biciklivel vitt haza. Az iskola egy ideig stencilezett lapokat küldött az otthoni tanuláshoz. Áprilisban indult újra a tanítás, a tanévet nyár közepéig meghosszabbították, így nem vesztettem évet.

Öccsével egy régi felvételen...

Nehéz volt az otthontól való elszakadás?

Nagyon nehéz. Ráadásul osztatlan falusi iskolából kikerülve kellett helytállni egy szigorú, sokat adó, de sokat is követelő, nagy múltú iskolában. Tudtam, jól kell teljesítenem, hogy elnyerjem a tandíjmentességet és apám hozzájárulását tanulmányaim folytatásához. A szünetekben dolgoztam, teheneket őriztem, mint a többi falusi fiú. Még a diploma megszerzése után is természetes volt, hogy segítsek az aratásban. Ebédet a szemináriumban kaptunk, a háború után két éven keresztül már nem albérletben, hanem a püspöki palotában kialakított kis kollégiumban laktam 25-30 társammal. Innen jártunk be az órákra. A sors úgy hozta, kevesen lettek papok ebből a társaságból. Konkoly István, a későbbi püspök három évvel járt fölöttem. A gimnáziumot 1772-ben alapították, az 1800-as évek elején került a premonstreiek kezébe. 1945 tavaszán az épületben még mindig katonai kórház működött, így a rendházban tartották meg az órákat, jó időben a parkban, máskor a szükségstermekben. Ősztől térhettünk vissza a rendes helyünkre. Sokan voltunk, az osztály létszáma a háború alatt és után a menekültek miatt szinte naponta ingadozott, végül 58-an érettségiztünk.

Apukámmal egy évben születtek. Így nem csak a tankönyvekből tudom, hogy ezekben az években diákként is számtalan nagy változás szenvedő alanyai voltak.

A következő törést a gimnázium életében 1948, az iskolák államosítása hozta, a papokat civil tanárok váltották fel. A mi évfolyamunkat szerencsére jól képzett emberek oktatták, de a korábbi rend teljesen felborult, rövidesen az iskolarendszer is átalakult. Iskolánkat összevonták a Faludi Gimnáziummal, még az osztályokat is összekeverték. Az ötödik osztály után a második következett; ami ennél nagyobb bajt okozott, hogy a nyelvoktatás is megváltozott. A latin mellett franciát és ötödikben új tantárgyként angol nyelvet tanultunk. Utóbbi kettőt rövidesen az orosz váltotta, megfelelő képzettségű tanárok hiányában azonban az oktatása rendkívül alacsony színvonalú maradt. Korosztályunk és az utánunk következő generációk sora máig szenved a modern nyelvek ismeretének hiányát.

Az erőltetett politizálás, a diákszövetségi és egyéb mozgalmi tüntetések is hozzátartoztak ezekhez az évekhez. Bekiabálták az osztályba, hogy indulás tüntetni a klerikális reakció ellen, és mentünk tüntetni a püspöki palota elé, ahol három évvel korábban laktam. – Kínzó lelkiismeret-furdalásom volt. Egykori osztálytársaim közül sokan szép tudományos karriert futottak be, ketten közülük akadémikusok. Jellemző a korra, hogy egyiket a gimnáziumból, a másikat az egyetemről zárták ki politikai okokból. Ellentmondásos, Simon István szavaival „röptető és nyomorító idők” voltak ezek az évek. 1952-ben érettségiztem. Tanulmányi eredményem miatt felvételi nélkül nyertem felvételt az ELTE Bölcsészettudományi Karára, magyar szakra.

A pályaválasztást milyen szempontok motiválták?

Sokat meditáltam azon, mi érdekel igazán, mivel szeretnék a későbbiekben foglalkozni. Azt, hogy mégsem a papi hivatást választom, 15 évesen döntöttem el, de 18 éves koromig ministráltam. A kollégium megszűntével a régi helyen, albérletben laktam, majd az utolsó két évben a buszközlekedés megindulásával bejáró lettem. Sárvárig busszal mentünk, onnan vonattal. Érdekel a biológia, a szakkör diákelnöke voltam, később a csillagászat vonzott, amiben része volt annak, hogy a mi iskolánkba kerültek Herényi Gotthárd Jenő³ csillagászati eszközei. Az épület tetejére csillagvizsgáló kupolát építettünk. Még a szobrászkodás is megkísértett. Végül két kiváló tanárom, a korán meghalt József Attila-kutató, Bokor László és Pongrácz István hatására döntöttem nagyon későn, már negyedikben.

3 Csillagász, természettudós (1857-1909), herényi birtokán 1891-ben saját obszervatóriumot rendezett be.

A francia szak is megfordult a fejemben, de ebben az évben csak egyszakos képzésre lehetett jelentkezni, és én inkább a magyart választottam.

Az egyetemi évek újabb nagy váltást jelentettek az életében.

Egyedül utaztam a fővárosba, ahol még soha nem jártam korábban. A hajdani legendás Eötvös Collegium akkora már diákszallóvá, tömegszállássá silányult. Kárpótolt a megmaradt könyvtár, s hogy koreai, kínai diákokkal laktunk együtt. Egyikükkel, aki később a kínai rádió magyar nyelvű szerkesztőségének a munkatársa volt, 5 évvel később egy televíziós interjú révén sikerült felvennem a kapcsolatot. Az egyetemen a régi, legendás híró tanárokat már hiába kerestük. Nyugdíjazták, szélnek eresztették őket. Sematikus volt a tanítás, sok a szólam, kevesebb a megfontolt gondolkodásra készítő óra. Egymást követték a tüntetésre vezénylések, a Sztálint, Rákosit éltető ki- és felvonulások. Ez az időszak nem tartozott a magyar egyetemi oktatás dicsőséges fejezetei közé. Igaz, sok olyan fiatal jutott tanulási lehetőséghez, aki korábban erről nem is álmodhatott.

Nekem szerencsém volt, mert olyan emberek előadásait hallgathattam, mint a Zrínyi-monográfiával nagyon fiatalon hírnevet szerzett Klaniczay Tibor, vagy Waldapfel József. Szauder Józseffel a tudományos diákkörben folytatott munka révén kerültem közelebbi kapcsolatba, sokat tanultam tőle. Szemináriumi vezetőm volt a sokszor vitatott, de hallatlanul magas színvonalat képviselő Király István, színesek, érdekesek voltak Bóka László, Sőtér István előadásai. Tanárom volt a két kiváló nyelvész, Pais Dezső és Bárczi Géza. A tudományos diákkörben Batsányiról, Vörösmartyról, a reformkorról írtam pályamunkákat.

Ez az időszak a beszolgáltatások, a padlóössprések kora volt. Hogyan éltek a szülei? Tudták segíteni a Budapesten tanuló diákokot?

Nagyon szegényesen éltek. Ha hazamentem, én vittem 2-3 kg zsírt, 1-2 kenyeret, mert a fővárosban jobb volt a helyzet. Többet nem lehetett, az már feltűnő lett volna. A nyári szünetekben segítettem az aratásban és munkát vállaltam, például a Vízügyi Igazgatóság elődjénél figuránsként, máskor a Terménygyűjtő Vállalatnál adminisztrátorként. Amikor a friss egyetemi diplomámmal az éjszakai utazás és a sárvári állomásról 10 kilométeres gyaloglás után hazaértem, azzal fogadtott édesapám: Jó, hogy jössz, éppen aratni indulunk. Nem volt ezt könnyű elviselni, mégsem volt hiábavaló. Megadta a munka fegyelméhez a lelkiért és a kis dolgok, apró sikerek örömét.

A gimnáziumi osztály

Szerencsére már elsőévesen bekapcsolódhattam a később leállított Móricz, majd másodévesen a Vörösmarty kritikai kiadás előkészületi munkálataiba, amiért fizettek is valamit. Időm nagyobb részét a könyvtárakban töltöttem reformkori újságokat olvasva, vagy az Akadémia és a Széchényi Könyvtár Kézirattárában, ahol a kézirat-variánsokat vetettük össze. Hamar rájöttem, hogy a cédulákat indigóval is csinálhatom. Olyan anyaghoz jutottam így, amiből aztán pályázatokat, tudományos diákköri dolgozatot és a szakdolgozatomat⁴ is írtam. Nagy előnyt jelentett, hogy a kritikai kiadás munkatársaként a zárt anyagokat is megkaptuk. Ekkoriban éreztem rá a tudományos munka ízére, örömére. Az utolsó két évben népköztársasági ösztöndíjas voltam, amit Rákosi-ösztöndíjnak becéztek. A vele járó 800 forint hallatlanul sok pénz volt akkoriban.

Kikkel járt együtt az egyetemen? Ez a korosztály számos tudóst, művészt nevelt ki. Közülük sokakat ma a rendszerváltás meghatározó személyiségeiként ismerünk. Említette, hogy hivatali elődömet, Horváth Zoltánt is ismerte.

Egyetemi társaim egy része ismert tudós, politikus, sikeres, vagy éppen vitákat kiváltó író lett. Sajnos, egyre kevesebben vagyunk. Furcsa érzés a hajdani társam, Szabó István novellista nevét viselő iskolába belépni, vagy a budapesti Kossuth Klub falán márványba vésve szobatársam, Tánczos Gábor nevét olvasni. Nagyon sokfelé vezetett ennek a generációnak az útja. Antall József, Katona Tamás, Andrásfalvy Bertalan, Jelenics István két évvel jártak felettem. Csoporttársam volt Konrád György és Fejér Ferenc. Ismertem Eörsi Istvánt, Abody Bélát, a böhönyci katonai táborban együtt pucoltuk a puskát Őze Lajossal. Az út másik oldalán a Lenin Intézet diákjai, köztük Pozsgay Imre sátoroztak. Tábori társam volt Moldova György, az írásaiban⁵ olvasott emlékek a sajátjaim is.

A katonai szolgálatot hogyan kellett teljesíteniük?

Katonai tanszék volt az egyetemen, a honvédelmi ismereteket beépítették a tantervbe. Első évben a nőknek is kötelező volt hallgatniuk. A tanévet követően egy hónapig táboroztunk Böhönyci mellett az elképzelhető legprimitívebb körülmények között. A következő nyáron Debrecen környékén, Hajdúsámsonban töltöttünk egy hónapot, majd a diploma után negyedéves tartalékos tisztképző következett Baján, aminek a végén tisztté avattak volna bennünket. Ez 1956 miatt egy kicsit másként alakult.

1956 nyarán diplomázott. Érzékelt a készülődő forradalom előjeleit?

Nem igazán. Gondolataimat inkább a szakdolgozat foglalta le, és az, hova kerülhetek dolgozni, mivel fogok foglalkozni. Akkor szervezték meg a rádió egyik főosztályaként a televíziót, embereket toboroztak, szóba került álláslehetőségként. Próbalektorálást írtam a Szépirodalmi Kiadóhoz, amit Jászberényi József és Illés Endre bíráltak el. Waldapfel professzor arra agitált, adjam be az aspiránsi kérelmemet. Felmerült a reformkori tanszék és az Irodalomtörténeti Intézet is. Hidegzuhanyként ért, amikor kiderült, nem kaphatok pesti állást, mivel nem ott él a családom és nincs főbérleti lakásom. A többiek már elhelyezkedtek, én még vártam, hátha feloldják a tilalmat. Erre az egyetem jó esélyt látott, hiszen egykori tanárom, Sótér István éppen miniszterhelyettes volt. A felmentést azonban ő sem tudta vagy akarta elintézni. Végül azt mondták, Zalában van állás, ott próbálkozzam.

Így került tehát Zalaegerszegre.

Igen. A Megyei Tanácson Bánokszentgyörgyön ajánlottak fel állást, amit azonban nem fogadtam el, meghallva, hogy oda még vonat sem jár. Közben a Jókai úti általános iskolában megüresedett egy hely, ezt az állást kaptam meg. Mielőtt azonban ténylegesen munkába állhattam volna, le kellett töltenem a már említett katonai szolgálatot Baján. Október végére aztán minden összekavarodott. A tisztté avatás elmaradt, felvittek bennünket Budapestre. Tengünk-lengtünk, sok mindent láttunk, veszélyes helyzetbe, lövöldözésbe azonban szerencsére nem keveredtünk. November 11-én értem haza a szüleimhez. Jelentkeztem Zalaegerszegen, de ott már nem a Jókai úti, hanem a Petőfi iskolába kerültem.

Nem esett rosszul, hogy a szép tervek, televíziózás, Szépirodalmi Kiadó, egyetemi karrier helyett Zalaegerszegen találta magát egy általános iskolában?

4 Vörösmarty életének utolsó nyolc esztendeje

5 Az író Fegyvert és vitézt..., Katonadolog, Megtiszteltetés című elbeszéléseiről van szó.

Irodalmi est
Pándi Pállal
a megyei
könyvtárban

Nem. Egyrészt, mert átmeneti helyzetnek gondoltam, másrészt pedig nagyon jó, kellemes kollégák között találtam magamat. Ráadásul márciusban óraadó lettem a Zrínyi gimnáziumban, a következő tanévet pedig már zrínyisként kezdtem. Életem legszebb korszakaként emlékezem az ott töltött három évre. Szerettem tanítani, igazi zalaegerszegivé váltam. Annyira jól éreztem magam, hogy amikor 1958-ban két állást is felajánlottak Budapesten, nem fogadtam el őket, maradtam. Hozzá tartozik a dologhoz, hogy a magánéletem is révbe ért, egyik kolléganőmet vettem el.

A Zrínyi nagyon jó korszakát élte. Az egyetemről több jó szándékú, többet akaró, jól képzett tanár került az iskolába, köztük Kovács Lajos, Tuboly Tibor, Horváth Imre, Koller Nándor, Vadvári Tibor. Az igazgató, Kovács József hagyott bennünket dolgozni, az iskola nagyon hamar visszakapta régi fényét, jó hírét. Elsősorban magyar nyelvet és irodalmat tanítottam, de részt vettem az akkor divatos kísérletekben, etikát, logikát, lélektant is oktattam. Gyakran kértek ismeretterjesztő előadások tartására, ezt azóta is, több mint 50 éve csinálom. Alighanem nincs olyan falu a megyében, amelyikben ne jártam volna. Rendszeresen írogattam kisebb cikkeket, tanulmányokat, elsősorban a Zalai Hírlapba, főleg magyar írókról. Apró érdekesség, hogy az első cikkem az újságban 1952-ben jelent meg, erről azonban sokáig nem tudtam. A Vas népébe írtam még gimnazistaként egy cikkekét Gogolról. A zalai lapot is Szombathelyen nyomták és a tudtom nélkül a többivel együtt az én munkámat is átvették.

Közben másfél éven keresztül a fiúképzőintézményben nevelőtanárkodtam. Az akkor sokat jelentő 500 forintos fizetékiegészítés mellett olcsó étkezési lehetőséghez jutottam így. Ennél sokkal többet jelentett számomra, hogy itt barátkoztam össze Kovács Lajossal, akivel később 25 éven keresztül dolgoztam együtt különböző beosztásokban. A barátság a haláláig tartott, a családjával máig tartjuk a kapcsolatot. Visszatérve a gimnáziumra, a már említett kis csoportra az irányítók is felfigyeltek, sorban „kiemelték” őket különböző vezetői posztokra. Nagyrészt belőlük verbuválódott a 60-as évekre a megye művelődésének talán nem is sikertelen irányító testülete.

Önt is kiemelték...

Igen, valóságos zsarolással. 1960. december közepén hívott Kiss Gyula osztályvezető a Megyei Tanács Művelődési Osztályára. Nem akartam menni, szerettem tanítani. Közben azonban megnősültem, jött az első gyerek, mi pedig a feleségemmel egy leválasztott kollégiumi szobában laktunk, ahol a központi fűtésen kívül semmi sem volt. A téli szünetben nem fűtöttek, a feleségem Békéscsabán, a szülőknél maradt a gyerekekkel. Lakás kellett tehát, de Kiss Gyula közölte, kiutalás akkor lesz, ha elfogadom az ajánlatot. Nem volt mit tenni, mentem. Tizenegy és fél jó évet töltöttem az osztályon a népművelési csoport vezetőjeként és osztályvezető-helyettesként – nem bántam meg. Szerencsére újra jó társaságba kerültem. A megye akkori elnökhelyettese, Hadnagy László szintén szombathelyi premontrei diák volt, értelmes, tisztességes ember. Nevéhez fűződik többek között a Zalai Művészegyüttes megszervezése, segítette a falumúzeum létrehozását, a földrajzi nevek gyűjtését is. Hamarosan miniszterhelyettes lett. Sajnos, nem sok ideje maradt új posztján, rövidesen meghalt. Mindössze 43 éves volt.

Milyen feladatok várták az új munkahelyen?

Az akkori viszonyoknak megfelelően a művelődési osztály feladatai számosak és rendkívül sokrétűek voltak. Úgy éreztük, nem haszontalan, amit csinálunk. A 60-as években indultak be az iskola- és a művelődési ház építések, hiányoztak, vagy rendkívül mostoha körülmények között működtek a közgyűjtemények. Nagy vállalkozások részesei lehettünk. Felépült a megyei könyvtár, ami korábban egy családi villában működött a mai szalagház helyén, elkezdődött az országban elsőként a földrajzi nevek gyűjtése, aminek a szakmai irányítását Ördögh Ferenc tanár úr vállalta. Felépült az ország első szabadterei múzeuma. 1963 júniusában született meg a határozat az alapításról és 1968 augusztusában került sor az avatásra. Útjára indítottuk a helytörténeti lexikon gyűjtőmunkálatait, kiállítást rendeztünk Nevezetes zalaiai címmel, az élők közül meghívtuk Kisfaludy Strobl Zsigmond, Boldogfai Farkas Sándor szobrászművészeket, Öveges Józsefet, Farkas Ferenc zeneszerzőt, Pais István kémikust, Artner Tivadar művészettörténészt, Barabás Jenő néprajzost, Gábor Miklós színészt. Ekkor kezdődött a kapcsolat kiépítése Keresztury Dezsővel, aki később a város díszpolgára lett. Részesem lehettem egy folyóirat-alapítási kísérletnek is. Az Életünk kezdetben négy megye, Vas, Zala, Győr és Veszprém közös kiadványaként indult, meglehetősen botladozva. A helyzete később szerencsére megszilárdult, máig nagyon jó színvonalú folyóirat, Vas megye kiadványa. Elindítottuk Baranya, Somogy és Tolna megyékkal együtt a dél-dunántúli művészeti heteket, saját színház hiányában gondoskodtunk a megye színházi

Sütő Andrással-
Marosvásárhelyen
1978 tavaszán

ellátásáról. Több egykori kollégámat, Orsovsky Istvánt, Varga Zoltánt, Horváth Lajost, Horváth Jóskát, Nagy Viktort, Borbás Györgyöt, a már említett Kovács Lajost talán Éva is ismerte.

Kovács Lajos az érettségi elnököm volt, a szüleim is nagyon szerették, tisztelték.

Hangsúlyozni szeretném, a siker, a szép eredmények titka az volt, hogy jó szándékú, hasonló gondolkodású, a kultúra ügyéért elkötelezett emberek dolgozhattak együtt, akik később, más posztokon is bizonyították a hozzáértésüket. Kovács Lajos a szombathelyi főiskola főigazgató-helyetteseként halt meg, sajnos, nagyon fiatalon. Nagy Viktor a Deák Szakközépiskola, Horváth Lajos a Moziüzemi Vállalat igazgatója lett, Varga Zoltán a megalakuló színházat, majd a Pedagógiai Intézetet vezette. Közben publikáltam. Egy időben az Élet és Tudományban volt sorozatom a megye nevezetességeiről, később a Köznevelésben írtam általam fontosnak, jelentősnek tartott zalai pedagógusokról, köztük Éva édesapjáról is.

Nem hiányzott a tanítás?

Mindenképpen. Annak ellenére, hogy jól éreztem magam, szerettem volna visszatérni az eredeti szakmámhoz, amittől soha nem szakadtam el teljesen. Az érettségi elnökösködés mellett részt vettem a pedagógusok továbbképzésében. A 60-as években nagy volt a pedagógushíány, sokan dolgoztak képesítés nélküli nevelőként. Az ő számukra konzultációs központokat szerveztünk, ahol én is tartottam előadásokat nyelvészetből és irodalom-történetből. Később, amikor az évtized közepén merész kísérletként sikerült létrehozni Zalaegerszegen a Pécsi Tanárképző Főiskola kihelyezett tagozatát, mellékállásban én is tanítottam és vizsgáztattam az intézményben. Sokat dolgoztunk, rengeteget készültem, szerettem csinálni. A kis létszámú évfolyamokkal nagyon jó emberi kapcsolatba kerültünk, sokukkal máig tart a barátságunk. Úgy gondolom, számomra az lett volna az ideális megoldás, ha a tagozat a városban marad, és én ott tanárkodhatom.

1972-ben újabb váltás következett.

Már a 60-as évek végén el akartam menni a tanácsi apparátusból. Miután Kovács Lajos lett az osztályvezető, maradtam további két évig, ami alatt vele és Vadvári Tiborral közösen sok új, jó dolgot tudtunk megcsinálni.⁶ Én mégis a tanításhoz szerettem volna visszatérni. Végül másként alakult, mert új, izgalmas feladat ígérkezett, amit szívesen vállaltam fel. 1972-ben úgy hozta a sors, hogy az új épületbe költöző Göcseji Múzeum élére kerültem, és a megyei múzeumi szervezet kiépítése lett a feladatomban. Az előkészítésben, a szervezésben osztályvezető-helyettesként sokat dolgoztam, akkor még nem sejtettem, hogy rövidesen múzeumi ember leszek!

Mi volt korábban a múzeum épülete?

A ház 1890-ben épült takarékpénztári bérházként. Az ötvenes években többféle funkciót töltött be, ott székelt a városi tanács, orvosi rendelő, általános iskolai menza, KISZ klub is működött benne. Amikor 1968-ban a városháza elköltözött a mostani helyére, le akarták bontani, olyan rossz állapotban volt. Sok ember szakmai összefogásával sikerült megmenteni, múzeummá alakítani. Még tanácsi emberként vettem tehát részt a felújításban, nem tudva, hogy magamnak dolgozom. 1972. augusztus 15.-vel kerültem múzeumi státuszba. Előtte két héttel érkezett az egyetemről régészként a mostani igazgató, Vándor László. Rajtuk kívül egy adminisztrátor és egy hivatalsegéd tette teljessé a létszámot. Kanizsa akkor egyszemélyes intézmény volt, Keszthely pedig még Veszprém megyéhez tartozott.

Miért a múzeum mellett döntött?

Fantáziát láttam benne, úgy gondoltam, hasznosítani tudom szervezési gyakorlatomat, beruházási jártasságomat, kapcsolatrendszeremet. Még évek teltek el, amire sikerült befejezni az épület felújítását. Volt némi érzékem a néprajzhoz, így első kiállításunkat A zalai nép művészete címmel nyitottuk meg. Az állandó kiállítás 1978-ra készült el, addig sok időszaki kiállítást szerveztünk. Megindultak az ásatások. Mivel nem volt elegendő saját munkatárs, Vándor László ide szervezte a magyar régészet jeles intézményeit. Az Országos Műemléki Felügyelőséggel, az ELTE Régészeti Tanszékével, az Akadémia Régészeti Intézetével közös vállalkozások voltak ezek. Néprajzosunk nem volt, a feladatkört én próbáltam ellátni, amennyire lehetett. Folytak a skanzen befejezési munkálatai, a 70-es évek második

6 Ezekről részletesebben: Kovács Lajos: Nehéz hűség Bp. 1982.

felében alakítottuk ki és rendeztük be a tájházakat Káváson, Csesztregen, Zalalövön és Galambokon. Tanári múltamat a múzeumban sem tudtam megtagadni. Előadásokat szerveztünk, megyeismertető kirándulásokat vezettem. Ezek egyik eredménye lett 1975-ben egy kis kötet a megye műemlékeiről. Mivel 1978-ban Keszthely és környéke visszakerült a megyéhez, 79-ben egy bővített kiadás látott napvilágot. Arra szerettem volna felhívni a figyelmet, hogy Zalában is van látnivaló. Erről a meginduló idegenvezetői tanfolyamokon is számos előadást tartottam. Megkezdődött és jó ütemben folytatódott a megye középkori kis templomainak régészeti kutatása, majd restaurálása és helyreállítása. Sikerült elérni, hogy az OMF szakmai folyóirata, a Műemlékvédelem tematikus zalai számot jelentetett meg az évtized végén.

Maradt ideje a kutatásra?

A sok gyakorlati feladat mellett kevés. Írogattam azért ide-oda, még a Vigliában is publikáltam, ami akkoriban furcsa dolog volt egy, a megyei apparátusban dolgozó embertől. Jó évtized múlva kapcsolódtam be újra az irodalomtörténeti kutatásba. Főleg a Dunántúli irodalmi hagyományait vizsgáltam, tartottam belőle előadásokat. Keresztury Dezső javaslatára újra dolgozni kezdtem az Irodalomtörténeti Társaságban, vándorgyűléseket szerveztünk, előadásokat tartottam, például Zrínyi Miklós tájnyelvéről, a Festetics család irodalompartoló tevékenységéről, a megye irodalmi hagyományairól. A doktori disszertációm 1984-ben, vén fejjel védtem meg Pálóczi Horvát Ádámól. Témavezetőm Mezei Márta volt, disszertációm Pándi Pál bírálta. Sajtó alá rendeztem, bevezetővel, jegyzetekkel láttam el a 200 évvel korábban névtelenül megjelent szabadkőműves regényét, a Felfedezett titkot. Ha végigtekintek kutatói pályámon, úgy látom, annak irányát nem annyira a tudatosság, a tervszerűség, inkább a vélt időszerűség vagy társadalmi érdeklődés határozta meg. A műemlékekről szóló könyvecske és a 90-es években németül és magyarul is megjelent útikönyv mellett a Zalaegerszegi örökség címmel megjelent könyvet, a megye irodalmi emlékeiről a Zalai Gyűjteményben megjelent három összefoglaló tanulmányomat és a Horváth Ádámról különböző helyeken megjelent dolgozataimat említeném meg. Ezek felhasználásával be kéne már fejeztem a róla szóló kismonográfiát! Egyik ötletadója voltam a Zalai életrajzi kislexikonnak és az első kiadás számos szócikkét is én írtam.

Említette a Zalai Gyűjteményt. Tudommal az alapításnál is ott bábáskodott.

Irodalomtörténeti konferencián

Az előzményeket megírtam a repertórium bevezetőjében. Régóta álmodoztunk egy olyan rendszeres kiadványról, ahol lehetőség nyílik a tudományos igényű szakcikk publikálására. A sikerért többen dolgoztunk: Baranyai György, Simonffy Emil, Degré Alajos és magam is. Azt sem tudnám megmondani, kinek a fejéből pattant ki az elnevezés, talán a Tudományos Gyűjtemény volt a mintaadó. A múzeum, a levéltár és az esti egyetem közös kiadványként indult a sorozat. Nehézkes volt az ügyintézés, a minisztériumban kellett minden egyes szám megjelenését engedélyeztetni. Szerencsére Vörös Károly jó emberünk volt. Nekem a megindulást követően már kevés közöm volt hozzá, keveset is írtam bele. Baranyai Gyurka feladata volt a szükséges pénz előteremtése, Lojzicé a szerkesztés, a szellemi arculat kialakítása. Született szerkesztő volt. Az, hogy ilyen lett a Gyűjtemény, és hogy olyan maig keresett kötetek születtek, mint a nevezetes Deák kötet, az leginkább az ő érdeme. Örökségét méltó módon folytatja a levéltár.

A 80-as években fiatal levéltárosként már én is figyelemmel kísérhettem a múzeumban folyó munkát. Sok jó kezdeményezés mellett ott indult el a közgyűjteményi napok hagyománya, amit néhány éve Sopronban is sikerült meghonosítanunk. A lényege, hogy a közgyűjtemények munkatársai évente egyszer egymásnak is beszámolnak a legfrissebb kutatási eredményekről, a kiadványozási és kutatási tervekről. Így könnyebb a közös munka, a tervezés. Arra is emlékszem, nagy meglepetést keltett, amikor 20 éves múzeumi munka után, 1991-ben, 57 évesen a felmentését kérte. Nem volt megszokott dolog, és ma sem az, hogy valaki a stallumról önként lemondjon.

Úgy éreztem, amit akartam, elértem. Új korszak kezdődött új kihívásokkal, nem lehetett rutinból csinálni a dolgokat. Új távlati terv kidolgozása vált szükségessé, amelyet szerencsésebb, ha olyan vezető alakít, aki annak megvalósítását végig felügyelni tudja. Több olyan tudományos munkámat is be akartam fejezni, amire vezetőként nem jutott elég időm. Nehezen, de megértették az elhatározásomat. Felmentésem után főmunkatársként tovább dolgoztam. Elvégeztem a néprajzi gyűjtemény revízióját, tanulmányokat írtam, kiállításokat rendeztem. A jó kapcsolatom a kollégákkal megmaradt. A múzeumba máig bejárok, egészen 2004-ig laza munkaviszony is fűzött az intézményhez. A főnök megszólításból Jóska vagy Jóska bácsi lett, az élet és a munka pedig ment tovább.

Máig irigylésre méltóan aktív, gyakran kéri fel előadások tartására, konferenciák levezető elnökének. Rendszeresen publikál. Hogyan telnek a hétköznapjai?

Ma már öregesebben. 4-5 éve kevesebbet vállalok. Jó sorsom úgy hozta, hogy évtizedekig dolgozhattam a TIT – ma Öveges József Ismeretterjesztő Egyesület – és az Irodalomtörténeti Társaság vezető testületeiben. Különböző tanfolyamokon is rendszeresen tanítottam. Mára majd minden társadalmi tisztségemről lemondtam. Tudom, hogy azok becsületes ellátásához nem elegendő a tapasztalat, szükséges a kezdeményező készség, a frissesség, a testi és lelki erő is. Zalában mára felnőtt egy tájékozottságban, felkészültségben, nyelvtudásban minket rég felülmúlt nemzedék. A múzeum, a levéltár, a könyvtár már nem egy-két szakemberrel dolgozó kis intézmény, mindegyik szellemi műhely, országosan elismert szakemberekkel. Ezért örülök, hogy mi már korszerűtlenné avultunk. Vigasztal, hogy nemzedékem munkája is beleépült a mai eredményekbe. Nem csak e felismerés, a fogyatkozó erő ösztökélt a hátrébbhúzódnásra. A hiúság is. Inkább azt kérdezzék: Németh Jóska-t miért halljuk, olvassuk ritkábban, mintsem azért dohogjanak: miért szerepel még mindig. Szerencsére, így is maradt némi teendőm. Nem mindig tudok visszautasítani egy-egy kedves invitálást előadásra, konferenciai elnökségre, lektorálásra. Örülök, hogy tavaly elkészíthettem az Egerszegi örökség kötet második, bővített kiadását. Készülget néhány kisebb-nagyobb tanulmányom is. Meg aztán feleségemmel, Peterka Gabriellával együtt dötki kertünket is művelgetnünk kell.

Visszatekintve az életpályára, csinálna valamit másképpen?

Többször eszembe jut: leginkább annak örültem volna, ha irodalomtörténetet taníthatok egy Zalaegerszegen létrejött főiskolán. Arra soha nem gondoltam, hogy e lehetőséget más városban keressem. A váltáshoz túlságosan mélyre nyúltak az itteni gyökerek. Bizonyára több sikert hozott volna kevesebb témával, alaposabb elmélyedéssel foglalkoznom. Mégsem érzem haszontalannak az öt évtizednyi szorgoskodást akkor sem, ha a specializálódás korában ma már avított, korszerűtlen ez a sokszínűség. Ahogy évtizeddel idősebb lettem, mint Arany János volt az Őszikék írása idején, többször kinyitom a Kapcsos könyv hasonmás kiadását, olvasom benne a bölcs tanácsot:

*Mert szép az élet
Fogytig, ha kíméled,
Azt, ami maradt.
Csak az ősz fordultán,
Leveleid hulltán
Ne kívánj nyarat.*

Őszi örömeimben még 75 évesen is bizakodom.

Ehhez kívánok további szorgos munkálkodást, jó egészséget. Köszönöm a beszélgetést.